

Muzey yaratdı, həbs olunub güllələndi

1920-ci ildən başlayan və 1937-ci ildə milli fəlakət həddinə çatan, ölkənin hər tərəfini bürüyən repressiya dalğası heç bir günahı olmayan yüzlərlə zəka sahiblərini, din xadimlərini və başqa işıqlı insanları özü ilə apardı. Uzun illərdən sonra Sibirə sürgün olunmuş, güllələnmiş bu insanların əksəriyyətinə məhkəmənin qərarı ilə bəraət verildi. Bu gecikmiş bəraət isə heç nəyi geri qaytarmadı, ağrı-acılara məlhəm olmadı.

Azərbaycan xalqının milli sərvəti olan maddi və mənəvi abidələrinin qorunması və gələcək nəsillərə çatdırılması işində böyük fədakarlıq göstərmiş Əhməd Əfəndi Çələbizadə də repressiya qurbanı olmuşdur. Yaşadığı dövrün görkəmli din xadimi və ziyalı kimi tanınan, xalqının gələcəyini düşünən bu insan böyük əziyyətlər və çətinliklər bahasına Quba rayonunda ilk dəfə tarix muzeyi yaratmışdır. Ömrünün sonrakı illərində muzeyi daha da genişləndirmiş, tarixi keçmişimizi özündə yaşadan yeni-yeni eksponatlarla zənginləşdirmişdir.

Əhməd Çələbizadənin bu istiqmətdə planları geniş idi. Amma 1937-ci ilin repressiya dalğası bir gün onu da haqladı. Gecələrin birində xalqı üçün işıqlı işlər görən Əhməd Çələbizadənin də qapısı qəfil döyüldü. Onun həyatı kimi, xalqı üçün görəcəyi işlər də yarımçıq qaldı.

Əhməd Çələbizadə 1892-ci ildə Quba şəhərində dünyaya göz açıb. Atası Əbdürrəhim Quba Cümə məscidinin imamı olub. Əhməd ibtidai təhsilini atasının dərs dediyi mədrəsədə alıb. Burada ərəb və fars dillərini də öyrənib. 1912-ci ildə dini təhsilini Tiflisdəki Sunitski adına Cənubi Qafqaz ruhani məktəbində davam etdirib. 1913-cü ildə təhsilini uğurla başa vurduqdan sonra Qubaya qayıdıb. Yaşının az olmasına baxmayaraq, bacarığını və biliyini nəzərə alaraq onu Cümə məscidində imamın köməkçisi vəzifəsinə təyin ediblər. 1922-ci ildə atası imam Əbdülrəhim Əfəndi dünyasını dəyişdikdən sonra Əhməd Cümə məscidinin katibi seçilib. O ruhani kimi fəaliyyət göstərməklə yanaşı, mədrəsədə müəllim işləyib.

Əhməd Əfəndi öz xalqının tarixinə, mədəniyyətinə və ədəbiyyatına dərinlən yiyələnmişdir. Bir neçə dil bilən Çələbizadə həm də bölgədə ədəbiyyat bilicisi kimi tanınmışdır.

Əhməd Çələbizadə muzey yaratmaqla bərabər, həm də Quba bölgəsinin etnoqrafiyası ilə bağlı araşdırmalar da aparmışdır. 1935-1937-ci illərdə Quba rayonunun adət-ənənələri haqqında "Quba - dövrün adət və qaydaları" adlı kitab yazmışdır. Onun Quba bölgəsinin etnoqrafiyasına aid apardığı çöl-tədqiqat işləri Salman Mümtaz adına Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivində mühafizə olunur. Həmin tədqiqat işlərində Quba rayonuna aid etnoqrafik materiallar, qubalıların adət və ənənələri, icra etdikləri dini mərasimlərlə bağlı qiymətli materiallar yer alıb. Tədqiqat işində həmçinin bölgədə mövcud adət və ənənələr, o cümlədən toy, dini ayinlər, bayramlar, sınaqlar, etiqadlar, habelə bölgənin təsərrüfat həyatı - əkinçilik, bostançılıq, tərəvəzçilik haqqında geniş məlumat verilib.

Çələbizadə tədqiqat işində Qubada məşhur bayramlardan dənizşarkən Oruculuq, Qurban və Novruz bayramlarının xalq tərəfindən geniş qeyd olunduğunu yazırdı. Bu bayramların necə icra olunduğunu ətraflı təsvir edirdi. Tədqiqatçı Novruz (nevrüz) bayramının Quba şəhərində olduqca təntənəli keçirildiyini xüsusi olaraq qeyd edirdi.

Əhməd Əfəndi Qubadakı məşhur müalicəvi sülalədən bəhs edərkən yazır ki, bu sülalə xalqın etiqadına görə müqəddəs sayılır. Bunlardan ən məşhurlarının - Amsar isti suyu, Xaltan isti suyu, Xanəgah isti suyu, Pir bəhyə isti suyunun adını çəkir və hər birinin müalicəvi xüsusiyyətlərini sadalayır.

Əhməd Çələbizadənin ən böyük xidmətlərindən biri 1924-cü ildə Qubada muzey yaratmasıdır. Quba Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi 1924-cü ildən 1935-ci ilədək ictimai əsaslarla fəaliyyət göstərərək. Xalq Maarif Komissarlığının 14 may 1935-ci il əmri ilə Əhməd Çələbizadə Quba Tarix Muzeyinə müdir təyin olunub. 1937-ci ildə repressiyaya məruz qaldıqdan sonra muzeyin fəaliyyəti dayandırılıb. Bir çox eksponatlar dağıdılıb, bəzi qiymətli kitablar yandırılıb.

1920-ci ilin aprel işğalından sonra Azərbaycanda zorla hakimiyyətə gəlmiş sovet hökumətinin dinə və din xadimlərinə qarşı mübarizə apardığını görən Əhməd Əfəndi 1930-cu ildə qəzetlərin birində rəsmi olaraq mollalıqdan könüllü imtina etdiyini bildirib. Amma buna baxmayaraq, dövrünün işıqlı ziyalı Əhməd Çələbizadə 1937-ci ilin avqustunda həbs olunaraq Bakı şəhərinə aparılıb. 1937-ci il sentyabrın 1-də üçlüyün qərarı ilə güllələnib. Ölümündən 19 il keçəndən sonra, 1956-cı il noyabrın 6-da günahsız olduğuna görə ona bəraət verilib.

Bir zamanlar yaratdığı Quba Tarixi-Diyarşünaslıq Muzeyində 1937-ci ildə repressiya qurbanı olmuş Əhməd Əfəndi Çələbizadənin də şəkli eksponat kimi nümayiş etdirilir. Bələdçilər ziyarətə gələnlərə onun fəaliyyətindən ətraflı danışirlər. Xalqı üçün gördüyü xeyirxah işlərə, etdiyi işıqlı əməllərə görə Əhməd Əfəndi həmişə xatırlanacaq və yad ediləcək.

Vahid MƏHƏRRƏMOV,
"Azərbaycan"